

Лилјана Макаријоска

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, УКИМ – Скопје
Македонска академија на науките и уметностите
lmakarijoska@gmail.com

ЈАЗИЧНИТЕ ПОГЛЕДИ И ЛЕКСИКОГРАФСКАТА ДЕЈНОСТ НА ЃОРЃИ ПУЛЕВСКИ

(по повод 130-годишнината од упокојувањето на Пулевски и
150-годишнината од издавањето на „Речник од четири јазика“)

Одбележувањето на 130-годишнината од упокојувањето на Ѓорѓи Пулевски (1817 – 13 февруари 1893) и 150-годишнината од издавањето на неговиот „Речник од четири јазика“ (1873) е можност да се истакне неговиот влог во македонската култура историја од различни аспекти, како: учебникар, македонист, граматичар, лексикограф, етнограф и историограф, а пред сè, да се истакне неговата јасно изнесена идеја за посебноста на македонскиот народ и на македонскиот јазик во словенскиот свет.

Ѓ. Пулевски е личност на македонскиот XIX век со животна многустраност и посветеност на случувањата во Македонија во 40-тите години од XIX век, во кои најверојатно учествувал и самиот, па наслушувајќи го ехото на претходниците, во поемата „Самовила македонска“ истакнува: „Дали сте чуле, Македонци, стари људи што говорат...“ (Радичевски 1997: 63).

Дејноста на Ѓ. Пулевски. Дејноста на Ѓ. Пулевски е во непосредна врска со сите најзначајни културни и револуционерни македонски дејци од XIX и од првата половина на XX век. Иако не можел да има филолошки знаења како неговиот врсник Партенија Зографски, немал ниту можност да посетува училиште, тој се изградувал самостојно и макотрпно од народното искуство и успевал да се изгради во личност преку народните чувства и искуства за просторот и времето, односно епохата која ја изодува македонскиот народ во неговото време (Радичевски 1997: 58). Ненасочуван од некои школи и учења, Пулевски е поштеден од влијанија на туѓите школи, па најдалеку од сите свои современици приоѓа во истакнувањето на македонската национално-културна посебност, односно за јазичната посебност на Македонците.

Несомнено, мошне значајна е иницијативната улога на Пулевски за формирањето на Славјанскомакедонската книжевна дружина во 1888 г. во Софија, како најрана асоцијација на национално ориентираните македонски интелектуалци и творци, што одигрува важна улога како претходен чин за Младата македонска книжевна дружина (1892) и за движењето на Лозарите. Како иницијатор и основач на оваа дружина, Пулевски е втемелувач на македонските литературни здружувања. Славјанскомакедонската книжевна дружина е предвесник на поновите национално-културни и литературни асоцијации, на Македонското ученичко друштво „Вардар“ (1893 – 1894) во Белград, на Македонското научно-литературно другарство“ во Петроград, на Македонскиот литературен кружок во Софија од 1938 г.

Б. Ристовски (1978: 293–295) ги поврзува дејностите на Чуповски и Пулевски во периодот од 1890 до 1892 г. Тргувајќи од именувањето, веројатно и Славјанскомакедонската книжевна дружина била создадена со многу слични програмски задачи со подоцнежното Славјанско-македонско научно-литературно другарство во Санкт Петербург. Чуповски ги дава и единствените податоци за создавањето на Дружината на Пулевски, а подоцна тој е еден од основачите на Македонското научно-литературно другарство.

Туѓите пропаганди во втората половина на XIX век биле со цел да се асимилираат македонските национални особености или да се прикажат како бугарски или српски, па токму во тој значаен период за македонските национални интереси, Пулевски се пројавува како афирматор на македонскиот јазик, односно на македонските корени, објавувајќи ги делата: „Речникъ отъ четири језика“ (РЧЈ) во 1873 г., „Речник на три јазика“ (РТЈ) во 1875 г., „Самовила македонска“ во 1878 г., „Македонска песнарка“ во 1879 г., „Слогница речовска“ во 1880 г., како и „Славјанско-македонска општа историја“¹ во 1892 г.

Објавените и необјавените² трудови на Пулевски го потврдуваат неговиот стремеж кон сеопфатност, а претставата за неговата дејност ја дооформуваат и најавуваните, а непознати трудови, како: родословница, речница, народна песнословница и смисленица.

¹ Најобемниот труд на Пулевски со 1668 ракописни страници под наслов „Славјанскомакедонска општа историја за сви полострофски народности.“ Написана је по славјански-македонско нареченије за да ја разбирајет сви полострофски Славјани. Дел: 1-ви. (сп. Пулевски 1974: 29).

² На пр.: „Буквар од четири јазика турски, словенски, латински и грчки“; како и „Обичаји и пјесни југословенски“, за кои зборува во поговорот на Речник од три јазика (РТЈ), но и: „Албански и турски народни песни“ за кои станува збор во одговорот на прашањето: А камо песни турски и арбански. „Турски и арбански ка излезад у треќа книга кога бидед готова“ (РТЈ: 67–68).

Конески (1967: 254) посебно го нагласува значењето на Ѓ. Пулевски не само како еден од составувачите на македонските учебници, туку како единствен човек што успеал печатно да им даде израз на идеите од македонистите. Тој најодредено ја изразува свеста на македонскиот патриот, говори за историјата на својот народ, за потребата да создаде македонски литературен јазик, односно еден општомакедонски јазик. Во однос на врската помеѓу Пулевски и оние што пред него работеле на македонските учебници, кога ќе се спореди РТЈ, несомнено е дека Пулевски го користел текстот на речникот на К. Шапкарев „Първоначалны познанія за малечки дятца“ (1868 г.).

Јазичните погледи на Ѓ. Пулевски. Сфаќањата на Пулевски за јазикот како средство за меѓусебно општење и разбирање се откриваат веќе во предговорите на неговите речници: „Знања многу језика, да је потребно, за свакога човека, од највишег до најнижег реда, који странствује у данашња времена, ово сам казао и у првој књизи“ (РТЈ: 1), а имајќи ги предвид искуствата на своите сограѓани и занаетчији што работеле подалеку од местото на живеење истакнува дека зголеманата потреба за познавање повеќе јазици се должи и на посветеноста на стопански и општествени дејности со неопходна, поширока меѓучовечка комуникација: „Знаџ помллогу говора у данашња времена, за свакога је потребно, као г.г. свештенике, трговце, учителџ, ученике, и свакомџ рукоодџцу, занатџији и другому свакому кој странствује, и другимџ нацијама има сношеније, а ко жели сваки своме задатку одговарати, а особито за странствујуџа лица, потребује, јерџ параброди, железнице, телеграфџ, поближили су сву даљину земну ради такове близине, потребно намџ је знати, садџ странствујуџима и више говора него што су овде, јерџ, ово столетије потребује, тако да знамо, ако не све по малу.“

Пулевски ја истакнува јазичната разновидност, особено на лексичко рамниште: „Јазици имајет многу и без број и со инакви зборови, зборувајет људите и затова не можат да се разбирајет меѓу себе дури не се научени други јазици“ (РТЈ: 38).

Основната цел му е преку неговите речници корисниците да го запознаат најнапред својот мајчин јазик, односно смета дека е најразумно и најнеопходно претходно подобро да се совлада мајчиниот јазик како основа за изучување на јазиците на соседното несловенско балканско население: „Друго, говорио сам, како треба доста времена, док матерњи језик утврдимо, сазнамо и изобразимо, то треба учинити, јер тако здрави разум изискује, пак потом и други језика по потреби да учимо“ (РТЈ: 1).

Меѓу другото, Пулевски настојува да ги протолкува термините јазик, наречје. За терминот јазик посочува две значења: „Јазикот имад, две имиња, прво је јазик, и овја, који го имаме, во устиве и со него мрдајешти, мисљата, наша, другему ја кажуваме. Друго, јазик се вељид зборувањево, со које, зборувад еден народ, као турски, славјански, арбански, пак кога да те упитад некои човек каков јазик знајеш, ето и това зборувањето се вељид јазик“ (РТЈ: 39).

Под терминот наречие Пулевски во различен контекст подразбира 1. племе, 2. народ и народност, 3. дијалект и 4. јазик, што се потврдува во следниве одговори: Стари наречија има во Македонија, Бућинци и Крановци и Боиковци и Гаљичани и Моравци (РТЈ: 44). Натаму за Пр.: А кољку наречија имајед сега во Македонија, кажими ако знајеш? следи Од.: Ете колку наречија имад, сегашни с. Македонски и Македонија. а. Кардалиња, б. Брсјаци, в. Мијаци, г. Уљуфи, д. Помаци, ѓ. Јуруци, е. Кржаљији (РТЈ: 46–47) или: А какви други наречија од људи који живувајед у Македонију аљи има аљи нема, кажими ако знајеш, следи Од.: У Македонију има још Куцовласи и Каракачани, Арнаути а и Гогеши и Музићари, и Игрибозљији. И малу Грци који се вељад по наречијата нџихни и се познавајед еден со други, међу себе, сите живувајед како браћа, при живота царска (РТЈ: 48).

Несомнен е влогот на Пулевски во културното издигнување и за националното будење на Македонците. Прашањето за литературниот јазик, тој го поставува како национално прашање. Во РТЈ напишан во форма на прашања и одговори, тој на прашањето Што се велит народ, одговара: „Народ се велит људи који се од еден род и који зборувајет еднаков збор, и који живувајет и се другарат еден со други и који имајет еднакви обичаји и песни и веселја, тије људите ги викајет народ, а местото во које живуват народ се велит отечество од тои народ“. Па, јасно истакнува: „Така и Македонциве се народ и местово нивно е Македонија“ (РТЈ: 49).

Недвосмислено, Пулевски не се задоволува со основните податоци за употребата и распространетоста на јужнословенските, на балканските и на европските јазици, туку според своите сознанија завлегува како во прашањата за потеклото, сродноста и разликите на јужнословенските и словенските јазици така и во низа лексички, етимолошки и семантички прашања во врска со македонските „наречја“.

Прашањето за македонскиот јазик Пулевски го разгледува од историски и од современ аспект, односно во врска со старословенскиот, па и со српскиот и бугарскиот јазик. На пр.: „Мије затоа се именуваме старославјани, дека књигине црковни Кирил и Методије кога и преведеље од јазикот грчки на славјански, нашље за добро да на-

пишад букви славјански и да и преведад књигине богомољни по старославјански јазик и тује во Македонија старославјаните живувајед ... по нашијов јазик се преведени књигине црквени дека Македонија је близу до Грчко, а Кирил и Методије биље Солунци“ (РТЈ: 42); а за тоа каков јазик зборуваме и „како го велад, нашево зборување, од Македонија“ одговара: „Мије славјани који се наодиме од Македонија, на јужноисточни краи Јевропа од шар до доспад старославјани сме, и нашиов јазик се велїд мијачки, које значи чист разговор.“ (РТЈ: 41).

Во врска со словенските народи и јазици Пулевски има интересни погледи и сознанија: „Несме само мије току славјани се и Руси, и Пољаци и Чеси и Срби и Словаци и Бугари и Хрвати и од сите овде речени народи јазикод им је славјански и сите се од једна фамилија, иљи наречије“ (РТЈ: 40). Исто така за словенските јазици истакнува: „Славјанскијод језик, имад пет разљике. Тије се: руски, хрватски, бошњачки, бугарски и македонски“ (РТЈ: 40), За тоа имајед, многу наречија, зашто секијод народ се именувад који каде живувајед, и во која страна, као Руси, Хрвати, Чеси, Срби, Бугари и Славјани“ (РТЈ: 41).

Приоѓајќи им на словенските јазици од компаративен аспект, Пулевски се труди да укаже на поблиската сродност меѓу нив, но и на разликите меѓу јужнословенските и словенските јазици, што може да се види и од неговите искажувања: „Рускијод и бугарскијод најблизу се. А хрватскијод и македонскијод најблизу се.“ (РТЈ: 40), ... с. македонскијод јазик је најсроден со црквено-славјанските книги и тој е старославјански“ (РТЈ: 40).

Важно е да се истакне дека Пулевски прави јасно определена разлика меѓу македонскиот, српскиот и бугарскиот јазик, па во РЧЈ, во првата паралела Српско-албанска, покрај примери од македонскиот јазик честопати дава уште и еквиваленти (фонетски, морфолошки и лексички) од српскиот: веђа, *обрва*; роци, *руке*; потъ, *знои*; чинија, *џањир*; огонъ, оган, *вајџра*; човечињата очни, зеница; фкрсъ нози, *укрџићених ноџу*; петлица, *дуџме*; амбар, житница; одаја, соба, *собу*. Би можело да се рече дека оваа паралела претставува всушност вид диференцијален македонско-српски речник, укажување на заедничките и на различните особености на овие два јужнословенски јазици, а кога станува збор за иста форма (број, пошта, облак, пророк и сл.) Пулевски го дава зборот само во македонската колона (сп. Јашар-Настева 1996: 40).

Во предговорот кон РТЈ известувајќи ги корисниците за јазикот на својот речник, Пулевски во однос на бугарскиот јазик децидно истакнува: „Па затоа на с. македонском језику и написах ју. Почем

у овом крају неразбира се језик бугарски (РТЈ: 1). Меѓу поинтересните примери на употреба на познати лексеми со поинакво значење се и *разговор* со значење ‘предговор’ и *йоздрав* со значење ‘поговор’ (Јашар-Настева 1996: 40).

Интересни се секако и сознанијата на Пулевски за „најпотребните јазици“ во Македонија и на Балканот, како и во Европа и во Африка и Азија (Јашар-Настева 1996: 44). Тој на прашањето: Који јазици се најпотребни за овде, који за на други страни? одговара: а) За овде се најпотребни јазици, во Турско турски, славјански, арбански и грчки (РТЈ: 39), б) За јевропа француски, јанглиски, талијански, немачки, маѓарски, влашки (романски) и славјански, в) За Африка арапски јазик је потребен, за Азија турски, јерменски и курдски. (РТЈ: 41).

Најмногу и по разни поводи Пулевски зборува за својот мајчин јазик кој најразлично го именува – освен како Српско-Албански (РЧЈ) и С. Македонски (РТЈ) го нарекува и: мијачки, нашински и мијачко наречие: „па овај језик има своје наречије мијачки које значи чист разговор, на који су и црквени книги превели, од грчког Кирил и Методије, за наш народ.

Пулевски укажува и на распространетоста и особеностите на македонските племиња и наречја. Пр.: „Буџинци се, Прилепско и Битољско и Бабуна, велеска... Тије се познавајед аљи се Буџинци по кућните презимиња нџхни и по зборувањето нџхно, и по местата који и викајед со име као Бучин, и многу други знакови (РТЈ: 44–45), Крановци се наодад у окружје рељинско, костурско и жуто езерско. Има и во Албанија, и пол окружје охридско и сето ресенско... Се познавајед по носењето, облеклото које је на нџх, и по зборувањето (РТЈ: 45), Брсјаци се, горна Македонија и у Албанији, охридско и кичевско (РТЈ: 47), Гаљичани имад во Албанија, окруже дебарско, кическо, и пол охридско, и скопско, и тетовско. Гаљичани се познавајед, по местата нџхни, и по зборувањето, које је одељено а, од север кога дошље, у Македонија и понапред...“ (РТЈ: 46).

Може да се заклучи дека Пулевски меѓу главните разликувачки особености ги истакнува: зборувањето и носењето „облеклото“³, а интересирајќи се за јазичната проблематика во еден подолг и по-

³ Народната носија, покрај јазикот и религијата, имала големо значење за идентификацијата на „групната припадност и на етничката посебност“ на луѓето од XIX век, особено во мијачкиот регион, за што зборува и фактот дека и Пулевски, секогаш и секаде, дури и на гозби и приеми, во борби и востанија, редовно се појавувал во својата галичка носија. Но, за посебната приврзаност на Пулевски кон носијата, покрај споменатата традиција, влијаеле и други фактори како страв и опасност од губење на својот национален идентитет, страв од обезличување и однародување (Јашар-Настева 1996: 42).

широк временски и просторен контекст, тој дава и цела низа етнолингвистички и социоллингвистички податоци, посебно интересни за проучувањето на Мијачијата во XIX век (Јашар-Настева 1996: 41–42).

При толкувањата на одделни јазична прашања, Пулевски ги за-сегнува и фонетските аспекти, односно изговорот, на пр. „Б, б. Ово слово је бузно, зашто со мердиве и со душава го речуваме (РТЈ: 113), В, в. Ово слово је зубно и гушно зашто со забиве и со мердиве го речуваме. Д, д. Ово слово је зубно и гушно зашто забиве ји стегнуваме, а со гушава даваме сила, и го речуваме. Е, е. Ово слово је гушно, зашто од грлово маљи глас со душава даваме, и со душа го речуваме, покроче (РТЈ: 114), Л, л. Ово слово је јазично и гушно, зашто стредево од јазикот го подигнуваме, а со гушава даваме глас, пак го речуваме дебело. (РТЈ: 115), П, ѿ. Ово злово је бузно, зашто бузиве ји стегнуваме а со грлово даваме глас и го речуваме самогласно“ (РТЈ: 116).

Лексикографот Пулевски посветува внимание и на некои лексиколошки проблеми, пред сè на присуството на лексеми од туѓо потекло и тоа не само во македонскиот туку и во албанскиот и турскиот јазик и тоа во посебна глава (XV: 91–93) под наслов *Толкување зборови и различни разговори који се од друѓи јазик у нашијов смешани*.

Во врска со туѓојазичните лексички елементи Пулевски во „Македонска песнарка“ (1879: 2) истакнува дека треба да се избегнуваат „инојазични зборови“: „А и други некои речъ нека е разменат зашто требеть да гљедаме езиковъ да се исправзвать та да него напыниме си иноезичних зборови“. Натаму во текстот тој дава и примери кои треба да се заменат со домашни: наместо буг. *даже* и *стыба* предлага *задури* и *скала*.

Прави и обиди да даде етимолошки објаснувања на одделни етноними, при што доаѓаат до израз неговите скромни познавања. Според Јашар-Настева (1996: 46) низата малечки „етимолошки статии“ на Пулевски се од примарно значење за проучувањето на народниот живот во еден мултилингвален балкански регион: „Јуруци, реч је турска, која кажувад одачи (РТЈ: 159), Америка затова се вељид *новџи свейѿ* дека од старо време неја познавале људиве (РТЈ: 60), Цар римски, Јуљија Цезар, тои направил годиниве да се бројад така затова тои љето казатељ или календар се вељид Јуљијов“ (РТЈ: 84).

Меѓу примерите во македонската паралела се вбројуваат низа информации во врска со заемките и нивната употреба. На прашањето: Који се туѓи зборови, а који се различни кажи ми ако знајеш, тој одговара: „Тије се у првана књига сиве разљики, написани. Току овде, неколку да истолкувам који се наипотребни пак и мије кога пишиме или кога зборуваме, да знајеме“ (РТЈ: 91), па по свое убедување посо-

чува: „Туѓи зборови се (ами), (фришко), (ономад), (пар) и (приџија)“ и за секој од овие примери дава и објаснување за потеклото како и македонски еквиваленти: „Ами грчка реч је, а мије велџиме: ату, но, да; Расипана грчка реч *фресикон*. А мије велџиме, пресно; *Ономад* је, и таја грчка реч, која ваљид и кажувад за нешто некогаш што је, именовано. А мије велџиме некни или некња“ (РТЈ: 92).

Според Јашар-Настева (1996: 47) треба да се истакне јазичниот усет на Пулевски во избирање на други странски зборови во албанската (сп.: јешил, капацина, кало, грцизам) и во турската паралела (сп.: деспот, ставрос, јепископос, јурти) (РТЈ: 92), а исто така и фактот дека Пулевски во времето кога во познатите европски лингвистички центри се доаѓа до сознание дека нема „чисти јазичи“ и дека може да се зборува само за „мешани јазичи“ укажува на лексичките заемки во македонскиот, албанскиот и турскиот јазик, кои се резултат на заемните контакти и јазичната интерференција условена од екстралингвистички (економски, политички и културни) фактори.

„Јазичницата“ на Пулевски. Ѓ. Пулевски, самоукиот сидар и „мијак галички“, како што споменавме, во нашата национална преродба, во научните кругови се пројавува и како учебникар, граматичар⁴. Како прилог кон напорите да напише учебник од кој правилно ќе се учи јазикот, Пулевски истакнува: „Јз мислам оту овая јазичница, като е исправена и пречистена и от нај богатих наречениы собрата и суредена, къя ви служат за еднабитен јазик во полуострофо балканских“ (Јазичница: 9, сп. Ристовска-Јосифовска 2023: 252).

Б. Ристовски (1997: 11) се осврнува на „Јазичницата“⁵ истакнувајќи дека насловот е потврдено и од Никола Киров Мајски (1958: 90), кој ја прегледал заедно со Историјата и во необјавените „Светлосенки“ запишал дека едната книга е насловена „Славјанско-македонска општа историја за сви полуостровски народности. Написана је на славјанско-македонско наречение за да ја разбирајет сви полуостровски славјани. Започва от 131 г. след потопа и свршава до настоящето време 1865 г.“, когато била приклучена от автора ѝ Георги М. Пулевски от с. Галичник. Втората книга е озаглавена „Јазичница, содржајуща старо български (поправено с молив ‘македонски’) јазик. Уредена ем исправена за да учат бугарски и македонски синове и керки“. Същата ‘Јазичница’, което значи граматика, е написана от горе-споменатия автор Георги М. Пулевски през споменатата 1865 г.

⁴ Пулевски се смета за современик на сестрано образованите браќа Димитрија (1810 – 1862) и Константин (1830 – 1862) Миладинови, браќата Константин (1826 – 1897) и Андреја (1837 – 1897) Петковиќ, на Григор Прличев (1830 – 1893).

⁵ Се чува во Централен државен исторически архив, Софија, Ф.771, оп. 1, а. е. 330.

Ѓ. Пулевски и неговата „Слогница речовска“. Посебно значење имаат заложбите на Пулевски за создавање еден македонски литературен јазик за сите Македонци и за издавање на неговата „Славјанско-населениски-македонска Слогница речовска за исправување правословки-јазическо-писание“ (Ш-та книга. Първи делъ. Софија 1880). Тој бил свесен за посебноста на македонскиот јазик, а знаел и дека од примарно значење за нормирањето е една граматика „реченица“: „Реченица се вељид таја наука, која кажувад за разговори како се сложувајед и ставувајед еден со други разговор, пак од нѝх права и чиста реч да излезед и да се разбирад што некои за нешто кажувад иљѝ зборувад“ (РТЈ: 123).

За пишувањето на граматиката Пулевски предлага тимска работа, свесен дека таков потфат ги надминува и силите и знаењата на еден човек: „Реченица сам човек, и ако ја направид неје убава... Затова треба, да се зберед, од сви напред речени народности, по 4–5 људи учени, који го познавајед јазикод маикин чисто. И тије људи да скровад једна реченица која одговарад, сродно народностима, северославјанским пак да остане као света, таја књига, за сиве шкоља, а и за други књиги писање“ (РТЈ: 124). Впрочем, како што е познато, за таква колективна работа се залагале и Партениј Зографски и Григор Прличев (Јашар-Настева 1996: 40).

Иако без нужна подготовка, Ѓ. Пулевски во „Слогница речовска“ се обидува да направи дел од граматиката на македонскиот јазик, а и неговите претходници П. Зографски, К. Шапкарев, В. Мачуковски имале изградена свест за потребата од македонска граматика, со граматички форми и правила, неопходни за развитокот на нашиот литературен јазик.

Имајќи предвид дека акцентот се става на азбуката и употребата на буквите, Слогницата во основа може да се смета за „правописен прирачник“ како прв дел на една традиционална граматика. Поголемиот дел од Слогницата (6–28) се однесува на азбуката и употребата на буквите, а само на неколку страници (29–35) се говори и за извесни својства на нашиот јазик. Слогницата на Пулевски го задржува своето значење пред сè како уште еден израз на потребата да се пристапи кон граматичка обработка на македонскиот јазик.

Б. Ристовски (сп. Пулевски 1974: 146) ќе забележи дека „Слогница речовска“ претставува правописен прирачник, а не граматика. Т. Стаматоски (1986: 83–93) зборува за ова дело како за „граматика на Ѓ. Пулевски“, иако „таа е повеќе увод во граматиката, бидејќи најголемото место ѝ се дава на азбуката со задржување посебно на буквите“. Тој го оценува ова дело како „многу оригинално“, со јазик „прилич-

но чист“, каде авторот прави разграничување помеѓу македонскиот, српскиот, бугарскиот, па дури и рускиот јазик, што се огледа во графичкото претставување на согласките *ќ, џ, љ, њ*. И покрај скромните „чисто лингвистички достоинства“ на граматиката, нејзиното значење „треба да се бара пред сè во чистата македонска свест на авторот, афирмирањето на македонскиот јазик и со тоа и на македонската национална посебност“ (Стаматоски 1986: 90, 92).

Во прилогот насловен „Слогница речовска (Ѓ. Пулевски) – Што значи тоа“, Б. Корубин (1994: 243–248) се зафаќа со лингвистичка анализа на термините на Ѓ. Пулевски, за да ја избегне практиката да се зборува за „граматика на Пулевски“, кога се знае дека една граматика треба да ги содржи и фонетиката, морфологијата и синтаксата на дадениот јазик. Но, Ѓ. Пулевски, обично ги најавува своите нови книги, па на крајот на „Слогница речовска“ забележал: „овая книга на три делови кџа излезет“. Иако, неговата замисла останува неостварена, значајно е дека тој самостојно се зафаќа за пишување на оваа, според него, света книга, свесен за неопходноста од општомакедонски литературен јазик во училиштата.

Јазичната свест на Ѓ. Пулевски за македонскиот јазик. Местото и улогата на културно-просветниот деец на македонскиот XIX век, Ѓ. Пулевски, во настојувањата да се изгради литературен јазик за македонскиот народ би требало да се разгледува и во контекст на двете изразени тенденции во 60-тите години на XIX век и тоа: да се воведи „општ“ јазик што треба да претставува компромис, средина меѓу македонските и бугарските говори или да се воведи јазик „чисто македонски“, бидејќи „Македонците не се Бугари, ами се народ одделен“, а исто така, познато е и гледиштето на Г. Прличев за создавање на еден заеднички јазик за Словените.

Првото становиште теоретски го поставува П. Зографски, а за учебникарот Пулевски Б. Конески (1961: 25) истакнува: „Од Партија Зографски до Ѓорѓи Пулевски, меѓу тие два сина на Галичник, се повлече значајна линија на развиток. Пулевски не беше образован како Партија; тој беше само разбуден самоук, човек од народот, што не одбираше многу од граматички правила и интерпункција макар и да говореше за тие работи. Но токму тоа направи да биде непосреден изразител на мислите и стремежите на народните низини, одошто некои тогашни наши интелектуалци што во помала или поголема мера сепак потпаѓале под туѓо влијание ... И не само што го издигна гласот за самостоен македонски литературен јазик, за македонска самостојност, ами тој собра и своја дружина да се бори за идеалот што го проведуваше – за македонска слобода“.

Кај Пулевски постои стремеж македонскиот јазик да се изгради на ниво на литературен, и покрај тоа што во основата на неговиот јазик е галичкиот говор, несомнена е тенденцијата да излезе од рамките на дијалектот. Укажувајќи на начинот како да се постигне тоа, Ѓорѓи Пулевски во својот РТЈ предлага „да се соберат од сите краишта луѓе чесни, па да состават македонска граматика што потоа ќе биде како света книга за сите школи, а и за други книги пишување“.

Лексикографската дејност на Ѓ. Пулевски. Основната цел на Пулевски е да состави такви речници со кои, неговите Мијаци и другите, ќе можат пред сè да го усовршат својот мајчин јазик, а потоа да ги научат и јазичите на соседното несловенско балканско население⁶.

Првиот од двата речника издадени од Пулевски е насловен: *Речникъ оѿ чейири језика*. I. Српско-Албански. II. Арбански-Арнаутски. III. Турски. IV. Грчки. Скројена и написана отъ Ѓорђа М. Пулѣвски, архитекта, у Галичникъ окружије дибранско 1872. године. I-ва част. Београдъ, Штампар Н. Стефановића и Дружине. 1873. Тој побудува интерес од аспект на историската лексикографија и во него се толкуваат одделни зборови и изрази. Под називот српско-албански се подразбира македонска и српска паралела што се даваат во една колона.

Лексемите во РЧЈ се групирани по семантички области, а особено внимание од балканистички аспект заслужуваат оние што ги среќаваме барем во три јазика (сп. Николовска 2009: 41–47): 1. *Поземни нареченија или именованија*: ѓолъ а. ѓоли т. ѓолъ; чешма, чешма а. чешма т. чешме; 2. *Наименование најрави човечки и нареченѣ*: дућанъ, а. дућан, т. дућанъ; меяна, а. анъ, т. анъ; 3. *Наречение каменя и мейали*: мермеръ, а. гуръ (‘камен’) мермери, т. мермеръ таши (‘камен’), гр. мармаро; смарагдъ, а. гуръ смарагди, гр. смарагдосъ; 4. *У составу човечком наречение*: дамари а. дамаратъ, т. дамарлларъ; ѓорафъ, а. ѓоръ, т. ѓоръ; 5. *Наречение обллекло одѣлло човечко*: чораби, а. чарапатъ, т. чораплларъ, гр. цурапја; каллчини, а. каллѣинатъ, т. каллчинларъ, гр. колцуња, каллчесь; папучи, а. капуця, т. папучъ, гр. папуця; 6. *Наречение ѿѿпреба маѿериялъ за одело*: бобаћъ, памбукъ, а. памбукъ, т. памбукъ, гр. бобаћи, бабаћи; чова, чоа, а. цоа т. чоа, гр. цоха, чоха; 7. *Наречение нанисъ и ѿосѿели*: пафти т. пафталларъ, гр. пафтесь; 8. *Наречение ѿокућнина, ѿокућансѿиво, судови*: пачавра

⁶ Од едно негово искажување се гледа дека подготвувал и Буквар од четири јазика: „Зашто уписници малу се собраје, у оваја другава книга, да како би се могло по позиву као што је речено, наштампати, зато буквар који је од четири јазика турски, словенски, латински и грчки, и обичаји и пјесни ги задржавам за трећу књигу да се штампају, и још у пространѣм, смислу биће“ (РТЈ, Поговор „Поздравѣ“).

(мијалка), а. пачавра, т. пачавра гр. пацавура; леђенъ, а. леђенъ, т. леенъ, гр. легани; пиперница, биберница т. биберликъ, гр. пиперотиконъ; 9. *Наречение зайвори кућевни и ѿодобно*: доллапъ, а. доллапъ, т. доллапъ, гр. доллапи; рафъ (полица), т. рафтъ, гр. рафъ одая, а. ода, т. ода гр. оданъ; 10. *Наречение зрађа*: табанъ (венчаница), а. табани т. табанъ; 11. *Наречение мрсъ и зѿивено*: пастрма а. паштърмъ, пастрмъ, т. пастърма, гр. пастърма; 12. *Наречение царсѿво скоѿво*: биоллъ, биволлъ, а. булъ, вувалъ; бијолица, биволица а. бивлицъ, гр. вувала; 13. *Наречение ѿернаѿи созданија*: пупунецъ, а. пупъза, т. пупоскушу (сп. кушь ‘птица’), гр. пупосъ ллабудъ, т. лембетъ, гр. олембетос; 14. *Наречение дрѿва и нѿини части*: чамъ, т. чамъ, гр. чами; дафина, а. дафна, гр. идафни; 15. *Наречение родни дрва*: юрма, а. урми, т. курма, гр. урмесъ; костенъ, а. гъштенъ, т. ѿестене, гр. кастано; пртокаллъ, а. пртокаллъ, т. портокаллъ, гр. портокали; мушмулла, зерделия, а. мушмуллъ, т. зердели, мушмулла; 16. *Наречение дивини, зверки*: маумунъ, а. маумунъ, т. маумунъ, гр. маумуни; 17. *Наречение рана човечка*: леблебы, а. леблебите, т. леблеби, гр. леблебидесъ; прошъ, а. прасъ, т. праса, гр. праши; пиперки, т. биберъ, гр. пиперѿсъ; патлицанъ, а. ны патлицанъ, т. патлижанъ, гр. милцани; моръ патлицанъ, а. моръ патлицанъ, т. моръ патличанъ, гр. моръ милцано; спанаѿъ, а. спанаѿъ, т. спанаѿъ, гр. спанаѿи; бакла (бобъ), а. бакла, т. бакла; 18. *Наречение риби и ѿосна мрсъ*: шарллаганъ (улѿ), а. шарллаганъ, т. шарллаанъ, гр. шарллагани; лаѿерда, т. лаѿерда, гр. лаѿерда; турна, штука, а. туртъ пешку, т. турна балги (риба); прълуди (школки), т. прълудалларъ, гр. порлидисъ; 19. *Наречение муви и мрави*: бумбаръ, а. бумбаллъ, т. бомбаръ; 20. *Наречение художници занайи човечки*: саатчия, а. саатчи, т. саатчи уста (мајстор); занати, а. занатчиите, т. занатчиликъ; менгене (стега), а. менгене, т. менгене; сертме (мрежа), а. сертме, т. сертме; 21. *Аллаѿи. Сечива*: коса, а. коса, гр. кося; 22. *Наречение ѿѿреби*: војнички барьякъ, а. бајракъ, т. бајракъ; топъ, а. топъ, т. топъ; 23. *Наречение ѿѿреба ѿсанѿ и ѿодобно*: дивитъ (мастилница), а. дивити т. дивидъ; мураѿепъ (мастилло), а. мераѿипъ, т. мураѿепъ; сунѿеръ, а. и т. сунѿеръ, гр. спонгари; 24. *Наречение роднинѿ, сродсѿва*: кумъ, а. кумбаръ, гр. нунось, кумбарось; 25. *Наречение изгледи човечки и доказиваня оруђи*: комшыи, а. комшитъ, т. коншулларъ; 26. *Наречение ѿѿреби за ѿръѿенза*: ракия, а. раки, т. раки, гр. раѿи; чорбаллокъ, т. чорбаликъ, гр. чорвалиѿи; 27. *Куйовине куйовнѿ*: шеѿеръ, а. и т. шеѿеръ; 28. *Поѿреби ѿерзиски, кроячки*: аршинъ, ендезе (ллакоть), а. ендезе, т. ендезе, аршинъ; утия, пеглла, а. утеи, т. ути, уту, гр. пегллаисъ; 29. *Болесѿи човечки*: улера, холера, а. куляра, т. улера, гр. холера; 30. *Поѿреба овчарска, чобанска*: станъ (бачилло), а. стани, гр.

стани; одацја (редарџ), а. и т. одаци, гр. одацисџ; љеая (скотоводецџ), а. чехаи, т. љеая, гр. љеаясџ; 31. *Пошребџ љиражџски*: торби (мн.), т. торбалларџ, торвадесџ.

Вториот речник на Пулевски е насловен „Речник од три језика, С. Македонски, Арбански и Турски“, књига II. Написао Ѓорѓе М. Пулевски, мијак галџички, у Београд у Државној штампариџ, 1875. Тој е од типот на т. н. „разговорници“ и во него има разнојазични паралели на континуиран текст. Во македонскиот се среќаваат и српски изрази и форми што секако се должи и на тоа што Пулевски се служел и со српски прирачници. Речникот е објавен на три јазика, македонски, албански и турски, а трите јазика се пишувани со фонетски правопис и со кирилско писмо⁷.

Ќе наведеме пр. од одговорите на Пулевски: *Пи*. Људите аљи се сите токмо разумни аљи не, кажи ми *Оџ*. Сите људи, и ако имајед разум, но сите, несе токмо разумни. Едни се научиле и знајед, се штоје, које, бидувад, вовекџ, тије, умејад да читајед, и да рисувајед, и можад да правад секакви рабоџе, и да пронаидад нешто, ново, такви људи се вељад просвештени, и изобразени, а пак, други људи, који неумејад, ништо друго, но само гљедад, кољку зада се ранад, да уловад нешто и да отнад од другога, такви људи, се вељад диви и самоједи (РТЈ: 36).

Во РТЈ, во првиот дел од VIII глава *За човека* (РТЈ: 43–48) Пулевски дава основни антрополошки податоци за човекот, за луѓето од разни континенти и раси, пр. „По зборувањево људине се дељад на многу и секакви народи (РТЈ: 39), И људи који се у Јевропа по јазичите њихни се наодид да се од многу пљемена, а и вјероисповеданија имајед у Јевропа, христијански, турски, еврејски... Јевропци се најпросвештени људи на земјава и умејад секакви рукодјељји и хуметности и голема трговина вртад“ (РТЈ: 58). Потоа подетално ги опишува особеностите на одделни македонски племиња, најнапред ги означува границите на Македонија: „Македонија се велид или именувад кон исток, до доспад и до разлок и егеиско море, кон североистоку до самоков и до црква, а кон север до каменичко поље и до куманово, а кон запад, Македонија се именувад до рекана, Катланово, која је помеђу Скопје и Велес...“ (РТЈ: 43).

Од практична гледна точка, интересни се на пр. обрасците за различни видови „писма“. „Писма се пишад, од многу родови, току овде ља кажа некољку по азбучном реду. а. Једно је поздравително. б. Друго је телџопис в. Треџо је поручително. г. Четврто је преносување

⁷ Македонската кирилица користена од Пулевски се разликува од современата само во тоа што гласовите *ќ* и *џ* се предадени со буквите *ћ* и *ђ* и гласот *с* е предаден со буквата *з*.

д. Пето је уговор. е. Шесто је признаница. ж. Седмо је слогница. з. Осмо је имаоница. и. Девето је намирење. ј. Десето је, прошеније. к. Прејемно писмено. л. Обљигација. Поздравитељно писмо кога пиши-ме некому треба да смисљиме како и кому, пишиме, а тије се овак-ви. Љубезна маико. Здравствуите. И поздрави, Петка, Јанка, Марка, и Стојана од моје стране. Ако жељите чути замене, ја сум богу фала здраво, а и вама жељим од бога здравје и благодат. И ово моје писмо да ве наиде свите здраво, и живи. Апотом остајем кољко поскори од-говор од ваша страна, овамо мене чекам у Солун 25 јануара 1875“ (РТЈ: 94).

Пулевски засегнува прашања од различни области, посочени во поглавја. На пр. II поглавје *Пишање за чувство и за њјела. Пи.* Који се тије пет чувства. *Ог.* Гљедање, слушање, вкус, движеније, понос и искушавање. И за секоје, од овије слухови имаме орудија, и по тије секоје чувство работат, пак познават тјелата. А за гљедањето орудије се очиве, за слушање ушиве, за вкус јазиков, и небцава, за понос срцево, а за искушавање роциве, најчелни орудија се особено краиштава на прстиве (РТЈ: 16), III *За веков, и за земјава. Пи.* Каква е земјава. *Ог.* Земјава је ваљчеста, како некоја диња церовача, а неје плоскава како се гледат нама (РТЈ: 17), IV *За три царсџива јесџесџивени. Пи.* Што се вељид растеније *Ог.* Растенији се тјела на тије једнијот краи им је запретан вземи, зада се ранад од неја, имајед жива сила, а не можад да се преместувајед на друго место. А растенији се дрво, цвеће, трева биљки и многу другу (РТЈ: 24), VI *За расџенији земни. Пи.* Со који растенија се раниме, да ми ји искажеш. *Ог.* Једно је (пшеница), друго је (арш), трећо је (пченка), четврто је (јачмен), пето је (ељда), шесто је (овес), седмо је (просо), осмо је (вариво), девето је (граф). Тије сите се вељад, од еднош (жито) (РТЈ: 31), VII *За животињџе. Пи.* Животињџето сите аљ се еднакви, иљи не, и како се дељат кажи ми ако знајеш *Ог.* Животињџето се многу и секакви, а не приљичад едно на друго, току задаји познавајед људи, се разделявајед на осум родови и оваке 1. Тије који дојад чељадот, со млеко, живи деца рађајед и ји дојад децата дурисе маљи, овја род је човек, лаф, крава, кобила, овца, коза и многи други б. Пиљиња, који, љетајед по ветор и који се ква-чад од јаица тије се орел, кокошка, гуска и многу други (РТЈ: 34), в. Сувоводни, који можад, да живувајед, и на суво и во вода. А тије се крокодил, гуштер, змији и жаби. г. Риби, оживувајед од икри, покраи камење, иљи корење, који се острани, од погољеми риби, и заљепени вовода, и вовода живувајед, и растад, а на суво умирајед д. Мекокожа-сти, ахто под и многу други е. А сољушпи се миди и ракови и други

мн. ж. Несекоми се буби и муви и многу други. з. Живо растењји се морска чепурка, сунђер, мерџан и многу други (РТЈ: 35).

Во стремежот да ја збогати лексиката на македонскиот писмен јазик, Пулевски создава неологизми: слогница ‘сметка’, реченица ‘граматика’, тѐлопис ‘телеграма’, звездоброина ‘астрономија’ и др. Од друга страна, пак, тоа му создавало проблеми во однос на толкувањето на книжната лексика. Сп. „Таја наука се вељид звездоброина. Звездоброина, наука ћа нас научид даји познаваме тјелана небесни и слнцено, и звездине, и други како и каде стојад тије и какви се и кољку се надаљеку једна од друга и како се вртад“ (РТЈ: 68), Пи. Кажими како се пише тѐлопис ако знајеш Од. Тѐлопис кога пишеме треба кусо и разборито и гљедаи, у двадесет речи, да искажеш све, што имаш казати ономе кому пишеш (РТЈ: 94).

Од речниците на Пулевски би можело да се заклучи дека тој покажувал посебен интерес и за турскиот јазик кој, судејќи по некои зборови и изрази, посебно по богатството на турските синоними што ги употребува, релативно добро го познавал. Неговите преводи на македонскиот текст на турски јазик не се буквални, се труди според своите познавања, да преведува во духот на турскиот јазик (Јашар-Настева 1996: 42, 43).

Јашар-Настева (1996: 45) посебно го истакнува интересот на Пулевски за лексиката од туѓо потекло во македонскиот и другите балкански јазици, како и за етимолошкото потекло на одделни „наречија“ при што тој се обидува и да етимологизира за подобро да ги објасни етнонимите, дава примери од народната етимологија во повеќејазичната балканска средина. Сп.: „Гаљичани се познавајед, по местата нихни и по зборувањето, које је одељено а, од север кога дошље у Македонију и во напред речени места кога се населјиле и реката која је у средината нихна, денеска је Галик, се именује по теја едно, а по името нихно друго, који по долну Македонију, овије последни све Гаљичани ји познавајед“ (РТЈ: 46).

Јазичните паралели во речниците на Ѓорѓи Пулевски. Текстот напишан на албански јазик во двата речника на Пулевски е буквален превод од македонската паралела. Според Хамити (1996: 183) Пулевски се трудел и во паралелата на албански јазик да создава нови зборови, но според зборообразувачкиот модел на македонскиот говор, како на пр. алб. мишишитме – мак. месопродавница (mishtore) (РЧЈ: 19), алб. вишилоитор – мак. свирач (muzikant) (РТЈ: 55), алб. жалишкрукјтар – мак. живописател (biograf) (РТЈ: 76) итн. Употребата на синонимите, особено во РЧЈ, го збогатува лексичкиот фонд и ја потврдува намерата на Пулевски за подобар и поцелосен превод. На пр.:

кока, креа, каптина (РЧЈ: 21), петритъ, скифтеръ (РЧЈ: 45), ливошка, ликура (РЧЈ: 145), капрулл, дрее (РЧЈ: 47), делпун, скиле (РЧЈ: 48), дац, мачурек (РЧЈ: 48), цамци, ћелъеци (РЧЈ: 55), карте, летра (РЧЈ: 60), тат, ат, баба (РЧЈ: 63), кумри, гугушка (РЧЈ: 44), мос у фрик, мос у тут (РЧЈ: 180), пунц, бунар (РТЈ: 16), гропа, прима (РТЈ: 16), робе, петка (РЧЈ: 9), фјал, кувенд, ллаф (РЧЈ: 81) и др.

Не е редок случај во албанската паралела да се сретнат и поста-ри заемки од мак.: ограда (РЧЈ: 16), опетъ (РЧЈ: 37), врабець (РЧЈ: 48), молець (РЧЈ: 52), откосъ (РЧЈ: 89); од грч.: трендафили, карафили (РЧЈ: 48) и особено од тур.: чардакъ (РЧЈ: 18), ћошкъ (РЧЈ: 18), наутъ (РЧЈ: 49), адетъ (РЧЈ: 16), гаиле (РЧЈ: 80), мунафикъ (РЧЈ: 80), ллафъ (РЧЈ: 81), дакикъ (РЧЈ: 85), утеи (РЧЈ: 88) и др. (Јашар-Настева 1984: 50).

Поголемиот дел од паралелите се значаен лингвистички материјал за анализа на дијалектологијата на албанскиот јазик, бидејќи и денес се употребуваат во некои албански говори во Македонија (Полоска 1997: 77).

Сопоставувањата што ги прави Пулевски откриваат понекогаш лексички балканизми поврзани по истиот признак на именување, односно по нивната внатрешна форма (сп. Јашар-Настева 1984: 61): царевица, власица – василикон – нуселалесъ – мелиће цанавиръ (РЧЈ: 48), гороцвеће, гороцветъ – луле бѣшкитъ, дагъ чичеги – ороллулуди (РЧЈ: 49), кукавичино цвеће – луле чучесъ – кукозъ чичеги – куколлулуди (РЧЈ: 49), камилско пиле – девезогу – девекушъ – струта камиллосъ (РЧЈ: 45), човечиња – нѣрсъ – ѱосъ ерифџиклеръ – икориту афталлму (РЧЈ: 21).

Заклучок. Ѓ. Пулевски има значаен влог во македонската културна историја, а во нашата национална преродба се пројавува како составувач на учебници, граматичар, лексикограф. Тој ги изнесува своите сознанија за историското, етничкото и културното минато, материјалната и духовната култура на македонските племиња (народната носија, селскостопанската дејност, говорот, презимињата и др.), но централно место има јазичната проблематика, неговите погледи за сличностите и разликите на словенските, односно на јужнословенските јазици, како и на одделните македонски „наречија“; за неопходноста од македонска граматика, односно од нормирање на посебен македонски книжевен јазик. Тој посветува посебно внимание на поврзано-ста и историскиот развој во рамките на општествената заедница, а зборувајќи за преводите на Кирил и Методиј инсистира на историскиот континуитет на македонскиот јазик и на Македонците на овие балкански простори. Погледите на Пулевски за низа јазични прашања,

изнесени и во двата негови речници, претставуваат значајни податоци за проучување на јазичната ситуација и јазичната политика на почвата на Македонија од XIX век. Речниците на Пулевски заземаат значајно место во развојот на македонската и балканската историска лексикографија и имаат голема важност за проучувањето на историјскиот развојот на македонскиот писмен јазик, за македонистиката, па и за балканистиката со оглед на тоа што Пулевски добро ги владее разговорните форми на балканските јазици – албанскиот, грчкиот и турскиот (РЧЈ: Предговор). Речниците на Пулевски претставуваат вид прирачници преку кои на корисниците требало да им се дадат основни познавања за соседните јазици – во РЧЈ е даден еден основен речнички фонд, а во РТЈ се даваат елементарни „енциклопедиски“ познавања од сите области на животот. Од содржината на речниците и класификацијата на Пулевски⁸, се гледа дека во нив се застапени податоци од повеќе научни дисциплини: историја и создавање на светот, географија, астрономија, ботаника, зоологија, рударство, сметање, а пред сè од науката за јазикот и др.

⁸ Пр. Почетак речника о господу и томе подобно (РЧЈ: 12), Небесни знакови и обстојателства (РЧЈ: 14), Поземни нареченија или именованија (РЧЈ: 15), Нареченије камен и метали (РЧЈ: 19), Нареченије дни, месеци и разделеније годишни (РЧЈ: 24), Нареченије бројеви (РЧЈ: 25), Нареченије покућнина или покућанство судови (РЧЈ: 33), Нареченије родни дрвја (РЧЈ: 46), Нареченије цвећа (РЧЈ: 48), Нареченије художници, занати човечки (РЧЈ: 55), За чувства (РТЈ: 15), За три царства јестествени (РТЈ: 23), За руди који влегајед на многу в-работа (РТЈ: 25), За пет делови од земјава (РТЈ: 58), Воздушни јављенија (РТЈ: 86), Писменица илји за писма (РТЈ: 93), Букварка илји глас од букви (РТЈ: 110), Реченица (РТЈ: 123).

Библиографија

- Јашар-Настева, О. 1984. За речниците на Ѓорѓи Пулевски и албанската паралела во нив, *Прилози на МАНУ, Одделение за лингвистика и литературна наука*, год. IX, бр. 2, 43–56.
- Јашар-Настева, О. 1996. Искажувањата на Ѓорѓи Пулевски за јазичната ситуација во Македонија, *Јазичниџе на џочвајџа на Македонија – џрилози за исџражувањето на исџоријата на кулџурајџа на џочвајџа на Македонија*, Скопје: МАНУ, 33–51.
- Киров Майски, Н. 1958. *Свејџосенки*. Сбирка от незабравими образи и събития, Част трета, София (машинопис во Архивот на Македонија).
- Конески, Б. 1961. Македонистот Ѓорѓи (Ѓорѓо) Пулевски. *Кулџурен живоџџ*, год. VI, бр. 2, 25–26.
- Конески, Б. 1967. *За македонскиоџ лиџерајџурен јазик*, Скопје: Култура.
- Конески, Б. 1978. Ѓорѓи Пулевски, *Лиџерајџурен збор*, год. XXV, кн. 2, 63–65.
- Конески, Б., Јашар-Настева, О. 1984. Балкански јазични паралели во речниците на Ѓорѓи Пулевски, *Прилози на МАНУ, Одделение за лингвистика и литературна наука*, год. IX, 2, 57–63.
- Корубин, Б. 1994. *Македонски исџорио-соџиолинџвисџички џеми*, Скопје: Матица македонска.
- Николовска, В. 2009. Балканизмите во четиријазичникот на Ѓорѓи Пулевски, Зборник на трудови од Научниот собир *Балкански јазичен свејџоџлед*, Јазикот наш денешен, кн. 18, Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 41–47.
- Полоска, А. 1997. Некои јазични особености на албанската паралела во речниците на Пулевски, *Влоџоџ на Ѓорџи Пулевски во кулџурнајџа исџорија на македонскиоџ народ*, Посебни изданија, кн. 25, Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 73–80.
- Пулевски, Ѓ. 1974. *Одбрани сџраници* (прир. Блаже Ристовски). Скопје: Македонска книга.
- Радически, Н. 1997. Личноста и делото на Ѓорѓи Пулевски во македонскиот национално-културен контекст, *Влоџоџ на Ѓорџи Пулевски во кулџурнајџа исџорија на македонскиоџ народ*, Посебни изданија, кн. 25, Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 57–64.
- Ристовска-Јосифовска, Б. 2023. Ѓорѓија Пулевски во почетоците на македонските културно-национални и научни здружувања во емиграција (крајот на XIX век), *Македонскиоџ научно-лиџерајџурно друџарсџво во Пејџроџрад (Санки Пејџербурџ) 1902–1917*, прир. Катица Кулавока, Скопје: МАНУ, (во печат)
- Ристовски, Б. 1978. Димитрија Чуповски (1878–1940) и Македонското научно-литературно другарство во Петроград. *Прилози кон џроучувањето на македонско-рускиџе врски и развџокоџ на македонскајџа национална свејџ*. I. Скопје: Култура.

- Ристовски, Б. 1997. Ракописот „Јазичница“ на Ѓорѓи Пулевски, *Вложош на Ѓорѓи Пулевски во културната историја на македонскиот народ*, Посебни изданија, кн. 25, Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 9–25.
- Стаматоски, Т. 1980. Ѓорѓи Пулевски и неговата Слогница речовска, *Македонски јазик*, год. XXXI, 5–12.
- Стаматоски, Т. 1986. *Борба за македонски литературен јазик*, Скопје: Мисла.
- Хамити, А. 1996. Албанскиот јазик во речниците на Ѓорѓи Пулевски, *Јазичиџе на џочвајџа на Македонија – џрилози за истражувањето на историјата на културата на џочвајџа на Македонија*, Скопје: МАНУ, 177–185.

Liljana Makarijoska

THE LINGUISTIC VIEWS AND LEXICOGRAPHIC ACTIVITY
OF GJORGJI PULEVSKI

Summary

Pulevski made a foremost contribution to the Macedonian culture and history. He is engaged in our national revival as an author of school books, as well as of grammar and lexicographic works, and as an initiator and founder of the Slavic-Macedonian Literary Society (1888). This literary organization has developed very similar program tasks to the later Slavic-Macedonian Scholarly and Literary Society in St. Petersburg.

Pulevski's linguistic views show the tight relations, but also the differences between South Slavic and Slavic languages, as well as the features of Macedonian dialects. His cultural and educational activity is related to the idea of an independent literary language for the Macedonian people. Pulevski's dictionaries played a significant role in the development of the Macedonian and Balkan historical lexicography. They contain the core vocabulary from every aspect of life (history and creation of the world, geography, astronomy, botany, zoology, mining, etc.) with parallels in other Balkan languages. The language issues argued within this dictionaries represent an important data for investigating the language situation and the language policy in Macedonia in the 19th century.

Keywords: national revival, historical lexicography, Macedonian language, Slavic languages, Balkan studies

